

Çərşənbə günündə, çəşmə başında...

Bəlkə də, adı çəkiləndə mənim kimi yüzlərlə Ələsgərsevərin qulaqlarında ilk çığnayan aşığın "Çərşənbə günündə, çəşmə başında, gözüm bir alagöz xanıma düşdü" sevdalı misraları olur. O sevdalı ki, az sonra həmin gözəl xanımın "nişanlıyam, özgə malıyam" deməsi ilə Ələsgərin qol-qanadının sinib yanına düşməsi, xeyallarının çəşmə sularında qərç olması bir olur.

Şair üçün bu bir təsadüf, yoxsa bəxtsizlik midir, bilmirəm, bizim üçün hələ məktəb illərindən əzbərlədiyimiz ən gözəl qoşma idi. Lakin sonralar öyrənəndə ki, Ələsgər 40 yaşında ailə qurub, onda anladım ki, bəli, "Güllü", "Gülpəri", "Güləndam", "Telli", "Ceyran", "Xurşid", "Müşkinaz.", "Maral"ın hər səfəsi xoş olsa da, onun aqlını başından alsalar da, "Səni gördüm, əl götdürdüm dünyadan", – deyən aşığın qisməti, alın yazısı olmayıblar.

Bəlkə, elə buna görə "Gözü yaşlı, ey füqəra Ələsgər, işi əysik, baxtı qara Ələsgər, olmadı dərdinə çara, Ələsgər, həsrət əlin o dildara yetmədi", – deyib gileyləndi həyata... Bəlkə, elə buna görə divanəyə çevrildi, aşıq aşığı oldu, sözü cilalayıb, düzüb-qoşub qoşma, dodaqdəyməz, ciğalı, müstəzad təniz, müxəmməs, divanı, gəraylı, bağlama, həcv və hərbə-zorba, deyişmə, qəzəl, mərsiyə, dastan-rəvayət adlı lələ çevirib bir xəzinə yaratdı Aşıq Ələsgər. Bütün bunlar bəs etməyəndə isə el-el gəzdə, sazını sinəsinə sıxıb həyatının mənasını söyləmələrində, deyişmələrində, bağlamalarında tapdı. Bu yolda müdrikləşdi, aqilləşdi, ağısaqqallaşdı, hər kəsin həsəd, eyni zamanda hörmət etdiyi insan oldu. Məclislər, toylar bəzəyinə çevrildi. Sorağı Azərbaycana, hətta ölkəmizdən kənara yayıldı. Onu görmək, tanımaq, dinləmək üçün insanlar məqam axtarmağa başladılar. Bu da hər kəsə nəşib olmayan bir qismət idi ki, Aşıq Ələsgərlə bir məclisdə ola, onu dinləyə, qarşısındakı aşıqların əlindən sazını almasını izləyə. Çünki Aşıq Ələsgər sıradan aşıqlardan deyildi, "Aşıq olub, diyar-diyar gəzən, əvvəl başda pür kamalı gərəkdə, oturub-durmaqla ədəbin bilə, mərifət əlində dolu gərəkdə" mərifətlərinə malik, "Danışdığı sözün qiymətin bilə, kəlməsindən ləli-gövhər süzülə, məcazi danışa, məcazi gülə, tamam sözü müəmmalı gərəkdə", – dəyərinə qadir aşıq idi. Haqq aşığı və haqq aşığı olduğu üçün öz haqqında dediyi "Ələsgər haqq sözün isbatın verə, əməlin mələklər yazı dəftərə, hər yanı istəsə, baxanda görə, tərqişdə bu sevdalı gərəkdə" sözlərini tamamilə haqq edirdi.

Özünəməxsus təbii gözəllikləri ilə seçilən, qədim yurd yerlərimizdən olan Göyçə mahalının Ağılsə kəndində, həm də mart ayının 22-də-baharın ilk günlərində dünyaya göz açmışdı. Bu gözəlliklər məskəni, baharın da fərqli gəldiyi diyar bəlkə, Ələsgəri Ələsgər etmişdi? Dağından-dərəsindən, yaylasından-düzündən, çayından-bulağından, güllüdən-çiçəyindən ilham alıb, bəlkə,

aşıq olmuşdu Ələsgər?.. Sözsüz...

**Adım Ələsgərdir, Göyçə mahalım,
Dolanım başına, mən dərdin alım,
Hüsnün şölesinə xəstə xəyalım
Pərvanədi, şəmistanlar dolanır.**

Göyçə Ələsgəri bir təbiət sevdalısı, vurğunu etmişdi. "Bahar fəslü, yaz ayları gələndə, süsənli-sünbüllü, lalalı dağlar", "Gözəllər seyrangahısın, görüm səni var ol, yaylaq!", "Yazın bir ayıdır – çox yaxşı çağın, kəsilməz çəşmədən gözəl yığnağın", "Köçər ellər, düşər səndən aralı, firqətdən gül-nərgizin saralı" deyir, vəsf edirdi ana yurdunu şair. Bu təbiətə məxsus hər şey Ələsgər üçün qiymətli, əvəzolunmaz idi. Mahalının təbiəti qədər oradakı bütün varlıqlar da onun üçün dəyərli idi. Elə buna görə də "Gedirdim güzərim düşdü bulağa, ovçu bərəsində maralı gördüm, yatır, inildiyə, durub boylanır, bir neçə yerindən yaralı gördüm", – deyən şairin insanpərvərliyi belə misraları:

**Təbib olsam, yaraların bağlaram,
Sinəm üstün düyünlərim, dağlaram,
Ələsgərim, o səbəbdən ağlaram,
Ananı baladan aralı gördüm.**

Ələsgərin Aşıq Ələsgər olmasında söz yox ki, ilahiden gələn istedadla, Göyçədən aldığı ilhamla bərabər, müəllimi aşıqlar aşığı Aşıq Alının da əvəzsiz xidmətləri danılmazdır. Onun yanında şeyirdlik edən Ələsgər aşıqlıq sənətinin sirləri ilə yanaşı, ədəb və mərifət qaydalarını da öyrənmişdir. Aşıq Alı Ələsgəri ürəyincə yetişdirəndən sonra günlərin birində toy məclisində şeyirdinin şöhrətini qaldırmaq, onu el içində ortalımaq üçün özünü qəsdən məğlub edərək sazını qalib tərəfə – Ələsgərə təslim etmişdir. Ələsgər isə böyük təvazökarlıq hissi ilə ustadının qarşısında baş əyib, ona öz ehtiramını vicdanının səsi olaraq bədahətən belə ifadə etmişdir:

**Bir şeyird ki, ustadına kəm baxa,
Onun gözələrinə qan damar, damar.**

Elə bu məqamda Aşıq Ələsgərin ustadına verdiyi cavab onun şeyirdi Nağı ilə birlikdə Naxçıvan səfərini xatırladı mənə. Öncə vurğulayım ki, Ələsgər şeyirdlik dövrünü başa vurduqdan sonra şöhrəti qısa zamanda qonşu mahallara yayılmış, əvvəlcə Göyçədə aşıqlıq etmiş, ağır toy məclisləri aparmış, daha sonra gözəl bir sənətkar kimi İrəvana, Naxçıvana, Qazağa, Qarabağa, Cavanşir ellərinə, Gəncəyə, Kəlbəcəyə çağırılmış, harada olmuşsa, orada ədəbi, gözəl səsi, bənzərsiz ifası ilə hər kəsi heyran qoymuşdur.

Aşıq Ələsgər Naxçıvana da tez-tez

gedər, burada məclislərdə iştirak edər, məharəti ilə insanları heyran edərmiş. Ələsgərin yaddaqalan Naxçıvan səfərlərindən biri şeyirdi Nağı ilə birlikdə olur. Məncə, bu hadisə onun Naxçıvana yenidən gəlməyə başladığı dövrlərdə baş vermişdir. Beləliklə, keçək mətləbə: Ətrafdakı insanların qızıqdırıcı "tərifləri" ilə ustadının üzünə ağ olan və ondan üstün olduğunu söyləyərək ayrılıb el-el gəzən Nağı günlərin bir günü gəlib Naxçıvana çıxır. Burada özünü aşıq kimi qələmə verir. Bir bəyin məclisində söz ona verildəndə biabırçı vəziyyətə düşür və əlindən sazı alınır. Onun aşıq yox, hələ kiminsə şeyirdi olduğu açıqlanır. Nağıya vaxt verilir ki, getsin ustadını gətirsin, yoxsa vəziyyəti heç də yaxşı olmayacaq. Hələ ona rişxənd də olunur ki, sən belənsən, gör ustadın nə gündədir. Nağı səhvini başa düşür, qayıdır, Aşıq Ələsgəri tapır, yalvarır, üzr istəyir, onunla Naxçıvana getməsinə xahiş edir. Onlar yola çıxırlar. Yolboyu maraqlı əhvalatlarla dolu günlər yaşayaraq gəlib çıxırlar Naxçıvana. Lakin Ələsgər Nağıya qəti tapşırıq verir ki, onu, sadəcə, yaşlı, ağıldankəm qoca kimi qələmə versin, kim olduğunu deməsin, adını da Solaxqəy deyər təqdim etsin (qeyd edim ki, Aşıq Ələsgər sazı sol əli ilə ifa etmiş). Beləliklə, gəlib çatırlar mənzilbaşına, burada yenə məclis qurulur, aşıqlar sazlarını sinələrinə alıb meydana çıxırlar, oxuyurlar, deyişirlər. Məclisə daxil olarkən aşıqlar Nağıya "Ay abırırsız, səni bağlayıb, özünün də sazını almışsınız, özün nə bilir-din ki, indi də gedib bunu gətirmisən, hələ bir bəyi xərcə saldığın da bəs deyil!?" deyəndə Ələsgər onlara: "Ustalar, siz deyişirsiniz, ya döyüşürsünüz?", – deyir. Aşıqlar "deyişirik", – deməklə meydan qızıdır. Cəfərullah və Əsədullah adlı aşıqlar haradan deyirlərsə, Aşıq Ələsgər onları bağlayır. Aralarında pıçıldayırlar ki, bəlkə, göyçəli Aşıq Ələsgərin bacanı bəndini bu qocaya deyələr, bununla qocanı bağlaya bilələr.

Usta Əsədullah deyir:
– Cəfərullah, götür o sözü də!
Cəfərullah başlayır:
Altı gündə dünya neçə don geydi,
Nə üstə əyləşdi bərqərar oldu?
Əzəl kimlər oldu Turun bənnası,
Ulduzlar nə tərər yerbəyər oldu?
Solaxqəy (Aşıq Ələsgər) deyir:
– Oğul, o söz ki, deyirsən, bə demirsən
birdən söz sahibi böyürdən çıxar, onda ney-nərsən?
Cəfərullah:
– Nəhlət sənə şeytan, tərs ki, tərs. Nə tərsinə aşığımı. A qoca, fikrin var bunu da açasan? Sazı bəri ver!
Solaxqəy dedi:
– Qulaq as, oğul!
Altı gündə dünya iki don geydi,
Gavi-mah üstündə bərqərar oldu.
Haqq özü olubdu Turun bənnası,
Ulduzlar göy üstə yerbəyər oldu.
Aldı Cəfərullah:
De, neçədi müqərrəyin mələyi,
Onların içində hansıdı bəyi?
Nə canlı, nə cansız, ərşin dirəyi
Nə ilə çalındı, mötəbər oldu?
Aldı Solaxqəy:
On altıdı müqərrəyin mələyi,
Hümisədi onun içinin bəyi,
Nə canlı, nə cansız, ərşin dirəyi
Salavat çalındı, mötəbər oldu.
Beləliklə, deyişmə xeyli davam edir. Aşıq Ələsgər usta Cəfərullahla Əsədullahın aciz qaldığını görəndə deyir:

Saxla dilin, özün üçün yağıdı,
Aşıq Ələsgərin odlu çağıdı,
Alar caynağına, səni dağıdı,
Göydən yerə parça-para düşsənsən!
Sonda Solaxqəyin Aşıq Ələsgər olduğu, həm də heç də yaşlı olmadığı bilinir, bütün məclis əhli onu alqışlayır. Ustadlar isə sazlarını yerə qoyub məclisi tərk edirlər.

Üzqarası, qonşuluqdan kənar qonşumuz ermənilərin insanlıqdan bixəbər xislətləri bu gözəl el sənətkarının da həyatını alt-üst edir. 1918-1919-cu illərdə daşnakların türklərə törətdiyi qırğın nəticəsində Göyçə mahalının var-yoxu talanır, əhali öz dədə-baba yurdunu tərk edib başqa yerlərə köçməyə məcbur olur. İki ilə qədər Yanşaqda yaşayan aşıq-şair sonra Tərtərə köçür, bir neçə ay da orada qalır. Bu yerlərin hər birində aşığı hörmətlə qarşılasalar da, onun ürəyi-gözü Göyçədə idi. Qəlbi tez-tez qubarlanır, gözünü açıb gördüyü doğma yerlər – Sarınər, Murov, Muşoy dağları, Xaçbulaq yaylaqları üçün darıxırdı. Ürəyinin dağıntı-düyününü "Hani mən gördüyüm qurğu-büsatlar!? Dərdməndlər görsə, tez bağı çatlar; Mələşmir sürülər, kişnəşmir atlar, niyə pərişandı halların, dağlar!?", "Hani bu yaylaqda yaylayan ellər!?", "Hani mən ididilər, boş qalıb yurdul!?", "Gözəllər çəşmədən götürmür abı" kimi misralara çevirib sonda bu acıları, sanki öz canından çıxaraq deyirdi:

**Həsənnənə, Həsənbaba qoşadı,
Xaşbulaq yaylağı xoş tamaşadı.
Arsız aşıq əlsiz niyə yaşadı,
Ölsün Ələsgərtək qulların, dağlar!**

Türkiyədə, İranda və Dağıstanda da ustad bir sənətkar kimi tanınan aşıq, nəhayət, 1921-ci ildə Ağılsəyə qayıtmış, ömrünün son illərini doğma kəndində yaşamışdır. Lakin Ələsgər özündə əvvəlki güc-qüvvəti daha hiss etmirdi. Şəxsi həyatında baş verən bəzi problemlər, yurd həsrəti bu söz sərrafının gücünü əlindən almışdı zaman-zaman. Ona görə də, sanki özünü günahlandırır, ittiham edirdi:

**Səksənli, doxsanı keçibdir yaşım,
Əzrayıl həmdəməim, məzar yoldaşım.
Gor deyər tərənərin bələli başım,
Daha köç təbilin çal, qoca baxtım.**

Lakin həyat belədir ki, insana onun arzularını deyil, özünün rəva bildiklərini nəşib edir. Aşıq Ələsgər də ömrünün 80-90-cı illərində özüne məzardaşını həmdəm biləsə də, hələ onun qarşıda yaşayacağı neçə-neçə illər var imiş. O, bir əsrdən artıq yaşadı. Torpaq onu zamanı çatanda aldı qoyununa. Sinəsində əbədi bir Aşıq Ələsgər abidəsi ucaltdı. İllərdir ki, bu abidə leytmotivini vətənpərvərlik, yurd sevgisi, nadanlığa hayqırtı, məhəbbətən tərənnumü, gözəllərin tərif, təbiətin təsviri, əxlaqi-tərbiyəvi fikirlərin təbliği, ictimai eyiblərin tənqidi tutan şair-aşığın dəyərli irsi, folklorşünaslığa qiymətli töhfə olan əsərləri xalqımız tərəfindən göz bəbəyi kimi qorunur. Aşığın vəfatından sonra Azərbaycan folklorçuları onun əsərlərini toplayıb yazıya almış və nəşr etmişlər. 1972-ci ildə Aşıq Ələsgərin anadan olmasının 150 illiyi Azərbaycanın hər yerində böyük təntənə ilə qeyd olunmuş, bu münasibətlə Azərbaycan Elmlər Akademiyası tərəfindən onun əsərlərinin ikicildlik elmi nəşri hazırlanmış və çap edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin "Aşıq Ələsgərin 200 illik yubileyinin qeyd olunması haqqında" 2021-ci il 18 fevral tarixli Sərəncamı ilə görkəmli söz ustadının yubileyi ölkəmizdə təntənəli şəkildə qeyd olundu. Bəli, xalqımızın müqəddəs hesab etdiyi çərşənbə günü yaradıcılığında əsas xəttə çevrilən Aşıq Ələsgərin vaxtilə bir çərşənbə günündə çəşmə başında ərşəyə gələn qoşması zaman-zaman milyonlarla insanın ən sevimli poeziya nümunəsi oldu, sözlərinə nəğmə qoşulan onlarla şairi kimi, Azərbaycanın və türk xalqlarının məşhur mahnısına da çevrildi. Adama elə gəlir ki, sanki Aşıq Ələsgər yaradıcılığı bu qoşma ilə başlanır, deyilmi? Çünki o çərşənbə, o çəşmə, o su bir aydınlıq gətirdi aşığın yaradıcılığına. O çəşmə başında "Ələsgərim, hər elmdən haliyəm" söyləyən şair-aşığın bu deyimi bütün ömrü və fəaliyyəti boyu hər an özünü təsdiqlədi və onu su ömürlü, su istəklili etdi...

Mətanət Məmmədova